

Moderne tijd

In 1866 brak in Maastricht een cholera-epidemie uit. Als gevolg van deze zeer besmettelijke ziekte overleden 298 inwoners, waarvan 295 arbeiders en armen. Deze cijfers komen uit een overheidsrapport, waarin per straat werd bijgehouden waar slachtoffers vielen.

- 6p 13 Leg uit welke oorzaak-gevolgrelatie er bestond tussen:
- de Industriële Revolutie en deze epidemie en
  - de belangstelling van de overheid voor deze epidemie en de sociale kwestie en
  - de sociale kwestie en de voortschrijdende democratisering.

In Duitsland zijn verschillende opstanden uitgebroken. De volgende zes gebeurtenissen die daarmee te maken hebben, staan in willekeurige volgorde:

- 1 Adolf Hitler leidde een opstand tegen de Republiek van Weimar. Hij wilde gebruikmaken van de onrust die was ontstaan door de zware inflatie ten gevolge van de herstelbetalingen. De opstand mislukte en Hitler werd tot gevangenisstraf veroordeeld.
- 2 Matrozen in Kiel kwamen in opstand tegen de slechte omstandigheden op de Duitse schepen. De opstand sloeg over op het Duitse leger en veroorzaakte het aftreden van de keizer.
- 3 De hoge militair Von Stauffenberg besloot een aanslag te plegen op Hitler nadat hij had gehoord dat de SS begonnen was Joden in Rusland massaal om te brengen. Hij werd samen met mede-opstandelingen geëxecuteerd nadat de aanslag was mislukt.
- 4 In Berlijn brak de Spartakus-opstand uit.
- 5 Na de Rijksdagbrand werden duizenden communisten gearresteerd die volgens de nazi's van plan waren een opstand tegen het bewind te beginnen.
- 6 Na enkele aanslagen op de keizer liet Bismarck wetten aannemen die gericht waren tegen de socialistische partij in Duitsland.

- 2p 14 Zet deze zes gebeurtenissen in de juiste chronologische volgorde, van vroeger naar later. Noteer alleen de nummers.

Gebruik bron 6.

Omstreeks 1880 wordt in Duitsland volop gediscussieerd over een mogelijk koloniaal rijk. Fabri is voorstander van zo'n Duits koloniaal rijk.

- 4p 15 Leg uit waarom een koloniaal rijk volgens Fabri:
- op economisch gebied noodzakelijk is en
  - voor de binnenlandse politiek wenselijk is.

Gebruik bron 7 en 8.

Stel, je schrijft een werkstuk over de buitenlandse politiek van Duitsland tussen 1871 en 1918. Je kunt beide bronnen goed gebruiken om de koerswijziging in het beleid rond 1890 te beschrijven.

- 4p **16** Toon dit aan door:
- bij een van beide bronnen uit te leggen waarom die bron past bij het beleid tot 1890 en
  - bij de andere bron uit te leggen waarom die past bij het beleid vanaf 1890.

Kanselier Bismarck was geen voorstander van de opvatting van Fabri (*zie bron 6*).

- 2p **17** Leg uit welk politiek bezwaar Bismarck had tegen een imperialistisch buitenlands beleid van Duitsland.

In 1901 begon de Nederlandse regering in haar kolonie Nederlands-Indië met de 'Ethische Politiek'. Onderdeel daarvan was onderwijs voor de Indonesische elite. Op de Nederlands-Indische scholen werd een Europees lesprogramma ingevoerd met Nederlands als voertaal.

- 2p **18** Leg uit waardoor deze Ethische Politiek bijdroeg tot de groei van het nationalistische verzet in Nederlands-Indië.

Er bestond een verband tussen de opvattingen van voorstanders van een Duits koloniaal rijk en het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog.

- 2p **19** Leg uit welk verband dat was.

Gebruik bron 9.

Tekenaar Karl Arnold geeft hier een mening weer over de komende Rijksdagverkiezing.

- 3p **20** Licht deze prent toe door aan te geven:
- met een verwijzing naar de bron welke mening over de verkiezing de tekenaar hier weergeeft en
  - welk verband er bestaat tussen de Rijksdagbrand en de situatie die Arnold hier afbeeldt.

Gebruik bron 10.

In de Duitse steden zijn vlak na de oorlog de puinhopen meestal opgeruimd door *Trümmerfrauen* zoals op deze foto.

- 1p **21** Geef de verklaring waarom dit werk toen juist door vrouwen moest worden gedaan.

Gebruik bron 10.

Foto's als deze zijn in de Verenigde Staten gebruikt om de politieke doelstelling van het Marshallplan over te brengen op de publieke opinie.

- 3p **22** Licht dit toe door:
- het politieke doel van het Marshallplan te noemen en
  - uit te leggen waardoor deze foto dat politieke doel kan overbrengen.

De communistische partij van Oost-Duitsland noemde de Berlijnse Muur een 'Antifascistische Verdedigingswal'.

- 2p **23** Leg uit dat de benaming 'Antifascistisch' past bij het DDR-beeld van West-Duitsland tijdens de Koude Oorlog.

Een historicus beschreef de Brezjnev-doctrine als de Russische tegenhanger van de Truman-doctrine.

- 2p **24** Leg met de kern van de Brezjnev-doctrine uit welke redenering hij daarbij volgde.

Een gebeurtenis:

In november 1983 hield de NAVO een grote militaire oefening waarin een conflict tussen Warschaupact en NAVO werd nagespeeld. De Sovjetregering was bang dat de oefening een voorbereiding was op een échte nucleaire aanval.

Toen de Amerikaanse president Reagan van een Russische dubbelspion hoorde hoeveel paniek er in de Sovjet-Unie was, reageerde hij verbaasd, maar hij paste de oefening wel aan.

Deze gebeurtenis kan gezien worden als continuïteit maar ook als verandering ten opzichte van de jaren 1970.

- 4p **25** Leg dit uit voor zowel de continuïteit als de verandering.

Gebruik bron 11.

Een bewering:

Gorbatsjov verbindt in dit interview een eigen conclusie aan een kenmerk van de Koude Oorlog.

- 2p **26** Geef aan:
- welk kenmerk van de Koude Oorlog Gorbatsjov hier centraal stelt en
  - welke conclusie hij hieruit trok voor zijn buitenlands beleid.

Twee gegevens:

- 1 Tussen 1955 en 1970 steeg het aantal bromfietsen in Nederland geleidelijk van een half miljoen naar bijna twee miljoen.
- 2 Fabrikanten gingen zich in de jaren 1960 steeds meer toeleggen op de productie van bromfietsen voor jongeren.

Beide ontwikkelingen kunnen worden verklaard vanuit hetzelfde kenmerkende aspect van de twintigste eeuw.

- 3p **27** Noem dit kenmerkend aspect en verklaar elk van beide ontwikkelingen telkens vanuit een onderdeel van dit kenmerkend aspect.

Moderne tijd

---

bron 6

In 1879 schrijft de Duitse dominee Friedrich Fabri in een pamflet met als titel *Heeft Duitsland kolonies nodig?*:

Voor de snelle opkomst en uitbreiding van de sociaaldemocratie zijn meerdere economische oorzaken aan te wijzen. Een van de belangrijkste oorzaken is de snelle bevolkingsgroei, vooral in industriële gebieden. Andere oorzaken zijn een veel te snelle industriële ontwikkeling, overproductie en werkloosheid.
(...)

De sociaaldemocratie zoals we die nu kennen, heeft immers haar huidige vorm aangenomen in de tijd waarin de economische crisis begon en de gevolgen van overbevolking duidelijk voelbaar begonnen te worden. In mijn ogen is emigratie niet enkel een middel om de druk van de overbevolking in eigen land weg te nemen. Veel meer denk ik aan de positieve psychologische invloed van een goed voorbereide en goed uitgevoerde en daardoor succesvolle emigratie op het beeld dat veel mensen hebben van emigratie. Al bereik je niet degenen die erg boos zijn, toch zou je de meeste mensen die zich door valse beloftes misleid en onderdrukt voelen, nieuwe hoop kunnen geven: emigratie biedt nieuwe kansen. Daarmee zou je ook paal en perk kunnen stellen aan de om zich heen grijpende ontevredenheid.

bron 7

Op 17 maart 1890 schrijft keizer Wilhelm II een notitie aan Bismarck. Aanleiding hiervoor zijn de berichten van een Duitse diplomaat in Rusland:

Uit die berichten blijkt overduidelijk dat de Russen volop in opmars zijn om strategische posities in te nemen en zich voorbereiden op oorlog. Ik betreur het dat ik zo weinig van de berichten hierover heb ontvangen. U had mij allang op dit grote dreigende gevaar moeten wijzen! Het is de hoogste tijd de Oostenrijkers te waarschuwen en tegenmaatregelen te nemen. Onder deze omstandigheden is het natuurlijk ondenkbaar dat mijn reis naar Krasnoje Selo¹⁾ nog zal doorgaan.

noot 1 Plaats vlak bij de toenmalige Russische hoofdstad St. Petersburg, waar de tsaar in het gezelschap van gasten de jaarlijkse zomermanoeuvres van het Russische leger bijwoonde.

bron 8

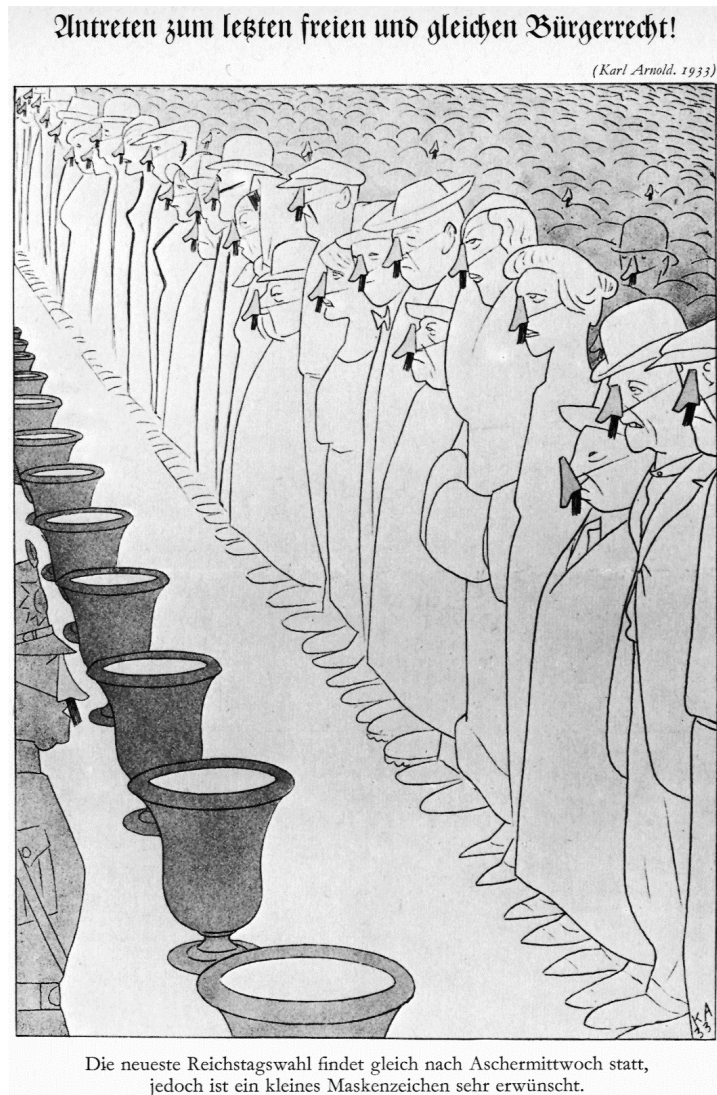
Uit Bismarcks toelichting aan de overige leden van de ministerraad over zijn ontslag als kanselier, 17 maart 1890:

Vandaag ben ik tot het besef gekomen dat ik (...) de buitenlandse politiek van Zijne Majesteit niet meer kan vertegenwoordigen. Hoewel ik een groot vertrouwen heb in de Driebond¹⁾, heb ik de mogelijkheid nooit uit het oog verloren dat deze voor ons zou kunnen uitdraaien op een mislukking. (...) Ik heb er daarom altijd naar gestreefd de brug tussen ons en Rusland niet geheel af te breken. (...) Gezien mijn vertrouwen in de vreedzame bedoelingen van de keizer van Rusland, ben ik niet in staat de maatregelen te verdedigen die Zijne Majesteit mij opdraagt.

noot 1 De Driebond is het bondgenootschap tussen Duitsland, Oostenrijk-Hongarije en Italië uit 1882.

bron 9

Kort na de benoeming van Adolf Hitler tot rijkskanselier worden er voor maart 1933 nieuwe verkiezingen uitgeschreven. Twee weken voor die verkiezingen verschijnt deze prent van Karl Arnold in het Duitse weekblad *Simplicissimus*:

Titel

"Antreten zum letzten freien und gleichen Bürgerrecht!"

Vertaling: Treed aan voor het laatste vrije burgerrecht dat geldt voor iedereen!

Onderschrift

"Die neueste Reichstagswahl findet gleich nach Aschermittwoch statt, jedoch ist ein kleines Maskenzeichen sehr erwünscht."

Vertaling: Hoewel de nieuwste verkiezing voor de Rijksdag direct na Aswoensdag plaatsvindt, is toch een klein maskertje zeer gewenst.

Toelichting:

Aswoensdag valt in 1933 vier dagen voor de verkiezingen. Het is de dag na carnaval en luidt het begin in van een vastenperiode.

In het midden staan stembussen.

De figuur linksonder draagt een politiepet.

bron 10

Een foto van een straat in Berlijn eind 1945, met *Trümmerfrauen*, vrouwen die aan het puinruimen zijn:

bron 11

In september 1985 interviewt het Amerikaanse tijdschrift *Time Magazine* Sovjetleider Michael Gorbatsjov. Een gedeelte uit dit interview:

U vroeg mij wat het meest bepalend is voor de Sovjet-Amerikaanse relatie. Ik denk dat dit het onveranderlijke feit is dat, of wij elkaar nu leuk vinden of niet, wij uitsluitend samen kunnen overleven of samen zullen vergaan. De belangrijkste vraag die wij moeten beantwoorden, is of wij uiteindelijk bereid zijn om onder ogen te zien dat er geen andere weg is dan met elkaar in vrede te leven. En of wij bereid zijn om onze mentaliteit en onze wijze van handelen om te schakelen van een oorlogszuchtig naar een vredelievend pad.

Bronvermelding

Een opsomming van de in dit examen gebruikte bronnen, zoals teksten en afbeeldingen, is te vinden in het bij dit examen behorende correctievoorschrift, dat na afloop van het examen wordt gepubliceerd.